

2: Mijn oudvader Klaas Gerrits

Klaas Gerrits, mijn oudvader en onze stamvader, werd geboren op 30 augustus 1750 in Berkum. Dat ligt in Zwollerkerspel, een streek rondom de stad Zwolle. Een kerspel is van oorsprong een kerkelijke gemeente met als taak het onderhouden van kerkelijke gebouwen. Later kreeg het de betekenis van schoutambt, waar een schout het voor het zeggen had. Een schout is belast met het handhaven van de

openbare orde, maar vervult ook ambtelijke taken, zoals we zullen zien. Het Zwollerkerspel bestond uit 19 marken. Een marke is een stuk land dat boeren gezamenlijk beheerden. Ik noem er een paar, die in dit verhaal een rol zullen spelen: Berkum, Ittersum, Schelle, Oldeneel en Windesheim. Je kunt ze met wat zoekwerk vinden op kaart van Zwollerkerspel uit 1867.

Schelle en Ittersum liggen zuidelijk van Zwolle, Berkum ligt iets ten oosten van de stad. Hasselt, Genemuiden en Zwartsluis grenzen aan de noordzijde aan Zwollerkerspel. Deze plaatsen spelen een rol in de geschiedenis van de familie De Jonge. De voorouders van mijn moeder kwamen daar vandaan.

Klaas was de oudste zoon van Gerrit Egberts en Derkje Claas. Bij zijn geboorte wist hij nog niet dat hij Van Ittersum zou gaan heten. Ook wist hij niet dat de zeven decennia die hij zou leven misschien wel de meest dynamische periode zou worden in de vaderlandse geschiedenis. Zijn geboorte valt min of meer samen met het overlijden van stadhouder Willem IV. Nederland was toen nog geen koninkrijk maar een republiek: de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden. Elk van deze staten of provincies (waaronder Overijssel, waartoe Zwollerkerspel behoort) had in principe een eigen stadhouder of bestuur, maar sinds 1747 erkenden ze Willem IV, de stadhouder van Holland, ook als hun stadhouder. Er werd ook bepaald dat die functie erfelijk zou zijn. Toen Willem IV overleed was zijn zoon, die toen nog maar drie jaar oud was, dus voorbestemd om stadhouder te worden: Willem V. Tot zijn 18-de waren zijn moeder Wilhelmina en de hertog van Brunswijk zijn voogden. Van Willem V werd achteraf gezegd: “nooit is een Oranje zo goed op zijn functie voorbereid en nooit heeft hij er zo weinig van gemaakt”. Zijn regeerperiode kenmerkt zich

door chaos.

Tegen deze achtergrond bracht Klaas zijn jeugd door. Of hij er veel van meegekregen heeft, weet ik niet. Misschien heeft hij wel langs de kant van de weg gestaan toen de stadhouder in 1766 een bezoek aan Zwolle bracht.

Wat zijn ouders deden, is niet bekend. Ze waren waarschijnlijk zoals de meesten bewoners van het platteland in de landbouw werkzaam. Zijn vader, Gerrit Egberts, leefde van 1723 tot 1783. Hij was volgens een document van een eerdere stamboomonderzoeker, dat ik in handen kreeg, de zoon van Egbert Jansen en Alfijt Gerritz. Deze Egbert leefde van 1685-1747 en was volgens dat document maar liefst vier keer getrouwd geweest. Alfijt was zijn derde vrouw. Op Myheritage vond ik nog dat Egbert Jansen de zoon was van Jan Ariens Jansen, geboren in 1650 in Dieze (een buurtschap bij Zwolle). Hij zou weer de zoon zijn van Arent Ariaans Hendricksen, geboren in 1615 in Zwollerkerspel. Ik hoop dat jullie het nog een beetje kunnen volgen. Ik laat het hierbij voor wat betreft de afstamming.

Terug naar Berkum. Egbert Jansen had daar een huis laten bouwen bij Bruggenhoek (bij de Vecht). Kennelijk had hij voldoende vermogen om dit te laten doen. Dit in tegenstelling tot de notitie in het kerkhofregister van Bergklooster waar hij “van de armen begraven” zou zijn. Dit is waarschijnlijk een misverstand zijn omdat hij niet hoefde te betalen voor zijn graf vanwege armoede, maar omdat hij daartoe het recht had verworven. Dit wist Janny Lalkens me te vertellen. Zij heeft me geholpen bij het onderzoek naar de Van Ittersums. Zoals je op de kaart (van 1783) kunt zien lag begraafplaats Bergklooster vlakbij Berkum (Berchem op de kaart). Deze begraafplaats is er nog steeds en daar ligt ook ons familiegraf. Rechts van de begraafplaats kun je misschien het woord “gerecht” ontcijferen.

Vermoedelijk niet toevallig op deze locatie vonden de terechtstellingen plaats. Klaas heeft er misschien nog een paar kunnen zien, want na 1757 werden er daar geen doodvonnissen meer

voltrokken. Dit tot verdriet van de beul, want die kon 6 gulden verdienen voor een onthoofding, ophanging, wurging of radbraking

(een niet gering bedrag, dat gelijkstaat aan een weekloon voor een arbeider uit die tijd).

Berkum lag maar drie kilometer van Zwolle, een stad die toen 12.000 inwoners had. Daarmee was het de grootste stad van Overijssel. Het streed met Kampen en Deventer om de hegemonie in de provincie. Dat werd pas in 1802 in het voordeel van Zwolle beslist, toen het als hoofdstad van Overijssel werd aangewezen. Welk werk zij ook deden, Klaas zal zijn ouders daarbij geholpen hebben, want er was geen leerplicht. Ik denk dat hij wel naar de lagere school is gegaan. Die waren er in Zwolle, maar er was ook een zogenaamde bijschool in Berkum. Er was maar een paar uur per dag les, van half negen tot half elf en van half twee tot vier. In die uren zal hij hebben leren lezen, schrijven en “cijfferen”. Wat lectuur betreft: de Bijbel vormde de hoofdmoot van de leesstof op

alle scholen. Voortgezet onderwijs zal niet voor hem zijn weggelegd. Alleen de rijke kinderen gingen in Zwolle naar de Latijnse school.

Klaas Gerrits verhuisde op enig moment naar Ittersum, wat ons natuurlijk bijzonder interesseert. Ittersum is, weten we inmiddels, ook een marke die al in de dertiende eeuw vermeld werd als “Marken de Itterzen”. Het is waarschijnlijk dat de adellijke tak van de Van Ittersums naar deze marke is vernoemd, zoals ook vermeld staat in het boek “van Ittersum; kroniek van een Overijssels adellijk geslacht”. De uitleg dat het van het Latijnse “id ter sum” komt, is er vermoedelijk later bij verzonnen.

Eind 18-de eeuw was Ittersum niet meer dan een gehucht, een paar huizen langs de weg van Zwolle naar Deventer. Hij woonde in huis nr. 5.

Klaas is daar het beroep van timmerman gaan uitoefenen. Waar hij het vak heeft geleerd is niet bekend. Er was toen nog geen ambachtsschool; waarschijnlijk is hij bij een vakman in de leer gegaan. Misschien was dat in Windesheim, want die plaats wordt ook in een van de documenten genoemd.

De jaren 70 van de 18-de eeuw waren moeilijk. Er was een hoge werkloosheid; oogsten mislukten en er was voedselschaarste in Overijssel. Graan en bonen werden goedkoop ter beschikking van de armen gesteld. Er waren ook grote overstromingen, zoals het plaatje uit 1775 op tamelijk angstwekkende wijze in beeld brengt.

Ook waren er uitbraken van besmettelijke ziektes als “roode loop” (dysenterie). Klaas kwam deze periode goed door en in 1778 trouwde hij met Wilhelmina Hendriks, een “boeremeijd uit Bercum”. Zij zouden vier kinderen krijgen. De eerste, Hendrik, werd in 1781 geboren. De tweede, dochter Gergjen, in 1785.

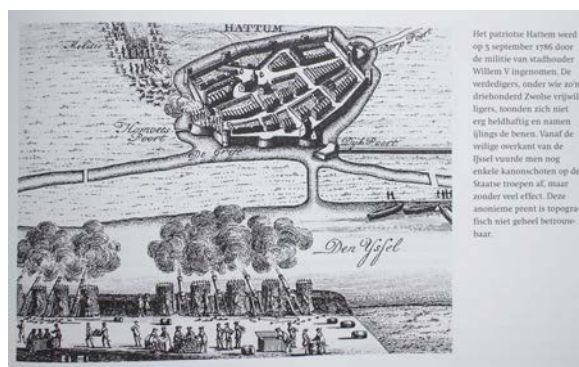
Klaas had nog een zuster, Janna, en vier broers: Albert, Lambert, Gerrit en Egbert. De laatste drie zouden allemaal in de maand november van 1783 zijn begraven volgens een van de documenten. Als gevolg van een van de besmettelijke ziektes? Zij waren toen tussen de 25 en 30 jaar oud. Een enorm familiedrama moet dat geweest zijn, want ook hun vader stierf in diezelfde maand.

De natuur liet van zich spreken in deze jaren. De winters waren streng en met regelmaat braken de dijken van de IJssel door. In 1784 leidde dit wederom tot een grote overstroming op vele

plaatsen langs de IJssel. Het kan niet anders of ook de woning van de familie Gerrits heeft in het water gestaan.

Ook in politiek opzicht waren de jaren 80 onstuimig. De republiek voerde aan het begin van die jaren een vierjarige oorlog met Engeland en dat deed de economie geen goed. De Engelsen waren er over verbolgen dat de Nederlanders de opstand in Amerika steunden. Die onafhankelijkheidsstrijd inspireerde ook de Nederlanders. Velen voelden zich onderdrukt door de regenten en het bewind van Willem V. Het volk leed honger en armoede terwijl de regenten in weelde baadden. Willem V kreeg per jaar een toelage van 2 miljoen gulden!

Het was een Zwollenaar, Johan Derk van der Capellen, die het voortouw nam en het wanbeleid van de stadhouder aan de kaak stelde in een anoniem pamflet gericht “Aan het volk van Nederland”. Er heerste ook een anti-Holland stemming, want de Hollanders beschouwden Overijssel als een wildernis bewoond door achterlijke boeren. Dat zette natuurlijk kwaad bloed. Dit alles wakkerde het patriotisme aan, een democratische beweging tegen het Oranjabewind. Dit leidde in 1787 tot een patriottische coup. Willem V wilde de orde herstellen en rukte met zijn leger op en heroverde de stadjes Elburg en Hattem. Hattem ligt aan de overkant van de IJssel ter hoogte van Ittersum en van daaruit vuurden de Zwolse patriotten op Hattem. Dat had echter geen enkel effect.

Dit kanonnengebulder zal de familie Gerrits zeker hebben beangstigd. Tegelijkertijd moet het ook een hoopvolle tijd voor ze geweest zijn.

Zou het gewone volk het beter krijgen? Stemrecht werd in het vooruitzicht gesteld, iets wat tot dan voorbehouden was aan de bovenklasse. Die democratische hoop werd echter al snel de kop ingedrukt, want nog in dat zelfde jaar marcheerden Pruisische huzaren Zwolle binnen. Nu denk je: waarom Pruisen? Dat zat zo: de vrouw van Willem de V was Wilhelmina van Pruisen. En zij riep de hulp in

van haar broer, de koning van Pruisen, om de opstand te bedwingen. Zo geschiedde, maar de patriottische beweging bleef ondergronds actief.

Vlak na deze “burgeroorlog”, op 7 januari 1788, werd het gezin van Klaas Gerrits uitgebreid met een tweede zoon. Dat was Gerrit Jan, mijn betovergrootvader. Door zijn ogen vervolg ik onze familiegeschiedenis.

